

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Jeden za všetkých, všetci za jedného. Asociatívne plurály s formantom -ovci v slovenčine

MARTINA IVANOVÁ

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: The paper deals with a special kind of formations which are referred to as associative plurals in the theoretical studies. The article focuses on lexical and semantic constraints on associative plurals in Slovak. Associative plurals are derivatives which consist of a motivating noun X (typically of human reference, usually a person's name or a kin term) and a dedicated suffix *-ovci* which have the meaning 'X and other people associated with X', instantiating the metonymic model called paragon-metonymy (IDEAL MEMBER of CATHEGORY for WHOLE CATHEGORY). The analysis shows how associative plurals can be differentiated from collective plurals and similitive plurals on one hand and from nouns expressing affiliation on the basis of two features: referential heterogeneity and reference to groups. Corpus data show that it is contextual underspecification which blurs the boundaries among individual subgroups of formations with identical marker which may cause orthographic problems concerning writing initial capital letter in these nouns.

Štúdia vznikla v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0027/25 Slovník súčasného slovenského jazyka – 8. etapa (koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-gramatický a korpusový výskum).

Keywords: associative plural, collective plural, similitive plural, metonymy, proper noun, orthography

1. Úvodné poznámky

Pri príprave zborníka venovaného Karolovi Horákovi, významnému slovenskému spisovateľovi, dramatikovi a zakladateľovi prešovského študentského divadla, som od kolegyne dostala otázku týkajúcu sa písania veľkého písmena pri slove *Horákovci*. Autorka jednej zo štúdií v danom zborníku výrazom *Horákovci* odkazovala na skupinu Karola Horáka a jeho spolupracovníkov a toto použitie odlišovala od výrazu *horákovci*, ktorým referovala na nasledovateľov Karola Horáka, ktorých spájajú príbuzné názory na estetiku a poetiku umeleckej tvorby.

Cieľom tohto článku je poukázať na výrazy typu *Horákovci* odvodené z vlastných mien, ktoré sa v zahraničných teoretických prácach označujú ako asociatívny plurál¹ a ktoré sa z významového hľadiska správajú inak ako pomenovania rodinných príslušníkov typu *Kováčovci* a panovníckych rodov typu *Habsburgovci* a rovnako ich nemožno zaradiť do triedy pomenovaní podľa príslušnosti, kam patria označenia stúpcov osobností (typu *štúrovci*, *bernoľákovci*), členov umeleckých skupín (typu *galandovci*) či prívržencov športových klubov (typ *spartakovci*²). Substantíva vyjadrujúce asociatívny plurál však majú viaceré vlastnosti, ktoré ich spájajú so substantívami typu *Kováčovci*, ako aj so substantívami typu *štúrovci*, čo prispieva k ich ortografickej rozkolísanosti v úze (písanie s veľkým, resp. malým písmenom). Našu analýzu budeme opierať o doklady z korpusu Omnia Slovaca IV Maior Beta³.

¹ Termín *asociatívny plurál* tu nepoužívame v morfológickom zmysle, ale vo význame sémantickej plurality. Okrem termínu *asociatívny plurál* sa v teoretických prácach stretávame aj s termínmi *aproximatívny plurál*, *plurál a potiori*, *reprezentatívny plurál* (porov. Daniel – Moravcsik, 2013).

² Substantívum *Spartakovec* sa používa aj vo význame „hráč futbalového klubu Spartak Trnava“. Okrem tohto významu však v korpuse evidujeme aj použitia, ktoré dokladujú jeho význam „prívrženec futbalového klubu Spartak Trnava“, porov. *Ivan Lietava dokázal, že je skutočne spartakovcom telom i dušou, ved' na ľavý biceps si dal vytetovať klubový znak*.

³ Omnia Slovaca IV Maior Beta (23.01) je interný korpus, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚEŠ SAV. [cit. 22. 4. 2025]

2. Rodinné a rodové mená

Substantíva s formantom *-ovci* nachádzame spracované v Slovníku slovo-
tvorných prostriedkov slovenčiny (porov. Ološtiak et al., 2021; ďalej SSPS).
Sufix *-ovec*, resp. *-ovci* sa vymedzuje ako variant sufixu *-ec* a okrem iného
sa využíva na tvorenie desubstantívnych názvov osôb vo vzťahu k inej sub-
stancii s významom „ten, kto (rel) Smot“. Ako osobitý variant tohto sufixu
sa v slovníku vymedzuje aj plurálová podoba *-ovci*. V práci sa konštatuje,
že „[p]ropriá s týmto sufixom pomenúvajú osoby podľa pokrvnej (rodinnej)
príbuznosti v kontraste s plurálovou koncovkou *-ovia*, ktorá pomenúva neprí-
buzné osoby s rovnakým priezviskom: *Kováčovci* „rodinní príslušníci s priez-
viskom Kováč“ : *Kováčovia* „osoby s priezviskom Kováč“. Formant *-ovci* je
teda slovo-
tvorný prostriedok, pretože sa ním nepomenúva prostý plurálový
význam. Sufix *-ovci* sa tiež odlišuje od plurálových variácií formantu *-ovec*,
ktorým sa pomenúvajú osoby podľa vzťahu nepokrvnej príslušnosti. Základný
rozdiel je v tom, že kým typ *Štúrovci* (príslušníci rodiny s priezviskom Štúr) je
plurále tantum, lexéma *štúrovec* „prívrženec L. Štúra“ (pl. *štúrovci*) má plnú
paradigm. (porov. Ološtiak et al., 2021, s. 207 – 208).

Na základe citovaného výkladu by sme mohli pri podobnom type sub-
stantív uvažovať o diferencii medzi regulárnym (morfológickým) plurálom
a špecializovaným plurálom, ktorý k významu plurality pridáva diferenciač-
ný príznak, porov.

Kováčovia (min. dvaja ľudia s priezviskom Kováč) <= REGULÁRNY
PLURÁL

Kováčovci (min. dvaja rodinní príslušníci s priezviskom Kováč) <=
ŠPECIALIZOVANÝ PLURÁL⁴

Nie všetky prípady s formantom *-ovci* však možno hodnotiť ako plurál
s diferenciačným príznakom. V slovenčine existujú napríklad výrazy typu
kolegovci, *susedovci*, ktoré sú pluráliami tantum, avšak v ich význame ne-
možno identifikovať prítomnosť špecializovaného príznaku. Substantíva
kolegovci, *bračekovci* nie sú v slovenských slovníkoch spracované (lexiko-
graficky spracované sú výrazy *susedovci*, *kmotrovci*, *švagrovci*), ale význam
daného substantíva by bolo možné opísať plurálom „kolegovia“ (porov. napr.
výklad substantíva *susedovci* „susedia“, Krátky slovník slovenského jazyka,

⁴ Korpus však dokladá aj použitie formantu *-ovci* vo význame regulárneho plurálu, porov. ...
v danom okamihu boli s kapitánom Ivanom na ihrisku dvaja Kozákovci, menovci, v jednom mužstve!

2003). Napriek tomu ich však nemožno považovať za regulárny morfológický plurál. Na rozdiel od plurálových foriem *kolegovia*, *susedia* ide totiž pri substantívach typu *kolegovci*, *susedovci*, *bračkovci*⁵ nielen o pomenovanie ľudí, ktorí majú niečo spoločné na základe istého identifikačného znaku (ten funguje ako ich motivačné východisko), ale o pomenovania, pri ktorých sa pluralita spája s konceptuálnou „kohéziou“, keďže diskkrétne prvky konštituujujúce skupiny majú „vlastnosť byť spolu prepojené“ (Acquaviva, 2008, s. 104), konceptuálne integrované do singulárne ponímanej kolektívnej entity (nereprezentujú už len sumu individuálnych denotácií, ale nadobúdajú kolektívny význam, referujúci na osobitú sociálnu jednotku⁶). Platí však, že táto konceptuálna integrácia sa nepremieta do singulárnej morfológickej formy, ako to je v prípade prototypových kolektív⁷.

Na tomto základe možno pristúpiť k modifikácii terminologického vymedzenia a jednotlivé typy substantív označovať takto:

Kováčovia (min. dvaja ľudia s priezviskom Kováč) <= REGULÁRNY PLURÁL

Kováčovci (min. dvaja rodinní príslušníci s priezviskom Kováč) <= ŠPECIALIZOVANÝ KOLEKTÍVNY PLURÁL

susedovci (min. dvaja susedia ako singulárne ponímaná kolektívna jednotka) <= KOLEKTÍVNY PLURÁL

⁵ Tieto substantíva označujú obyčajne viacprvkové množiny, zatiaľ čo substantíva pomenujúce rodinné vzťahy sú obyčajne dvojprvkové, porov. *švagrovci*, *kmotrovci*. Je otázne, ako v týchto prípadoch vymedziť status motivujúceho prvku. V prípade substantíva *švagrovci* možno na základe heteronymných pomenovaní *švagar* – *švagrína* postulovať v pozícii motivanta maskulinnú formu *švagar* a substantívum *švagrovci* hodnotiť ako asociatívny plurál. Heteronymné pomenovania *kmotor* – *kmotra* sa však nelíšia na základe formantovej štruktúry, teda plurálová forma *kmotrovci* zastupuje obe motivujúce jednotky (*kmotor/kmotra*). Podobné prípady nachádzame aj pri substantívach odvodených od mužských a ženských podôb krstných mien, ktoré sa líšia len gramatickou morférou, porov. *S LÁŠKOU*, *Peťa a Peťo* = *Peťovci z Karpát*.

⁶ Výnimočne nachádzame v korpuse doklady na singulárovú podobu daných substantív, porov. *Tvoj o kus starší kolegovec Dorian...* Tieto doklady možno analyzovať ako prípad koercie (vynútenia), t. j. pomerne nezvyčajného použitia slova, pokiaľ ide o jeho gramatické vlastnosti (singulárová forma namiesto plurálovej formy) (Audring – Booij, 2015). Na sémantickej rovine ide o prehodnotenie označenia skupiny na označenie jej člena. V dôsledku použitia singulárnej formy alebo kolokácie so základnou číslovkou dochádza k strate sémy /+ohraničenosť/ vo významovej štruktúre daných substantív.

⁷ V teoretických prácach sa takéto prípady spomínajú, význam súborného množstva majú i niektoré substantíva používané prevažne v plurálových tvaroch, napr. *peniaze*, *blanokrídlovce*, *Přemyslovci*, porov. Osolsobě (2017).

Na rozdiel od kolektívnych singulárií tantum typu *ľudstvo, mládež, krovie*, ktoré nie sú kompatibilné so základnými číslovkami, korpus dokladá kolokácie kolektívnych plurálov aj špecializovaných kolektívnych plurálov so základnými číslovkami, napr. *dvaja kolegovci, traja Mihalkovičovci*.⁸

Zatiaľ čo rodinné mená typu *Kováčovci* označujú rodinu alebo niekoľko jej členov, rodové mená predstavujú označenie rodu (*Habsburgovci, Arpádovci*). Rodové substantíva typu *Habsburgovec* („člen habsburskej dynastie“, porov. Slovník súčasného slovenského jazyka H – L, 2011; ďalej SSSJ) sú pomenovaniami podľa pokrvnej príbuznosti (podobne ako *Kováčovci*), ale úzus dokladá ich použitie v singulárovej aj plurálovej forme:

- (1) *Habsburgovec Karol V. bol zámkom Chambord okúzlený a vyhlásil, že zámok je stelesníím toho, čo dokáže ľudské umenie.*

Dané typy substantív dokonca vstupujú do vzťahu synonymie s plurálom *Habsburgovia* (ten nemusí mať len význam „osoby s menom Habsburg“, ale aj „príslušníci rodu s menom Habsburg“). Na rozdiel od rodinných mien, ktoré reprezentujú špecializovaný kolektívny plurál, majú rodové mená z morfológického hľadiska črty, ktoré ich zblížujú s regulárnym plurálom typu *Kováčovia* (nie sú pluráliami tantum). Formovanie kolektívneho významu je však pri nich signalizované vysokou frekvenciou plurálovej podoby, hoci ani singulárová podoba pri nich nie je frekvenčne úplne zanedbateľná (porov. napr. *Habsburgovec* 72 – *Habsburgovci* 10 789; *Arpádovec* 208 – *Arpádovci* 2 269). Plurálové podoby rodových mien sa preferovane používajú v kontextoch fokusujúcich skupinovú identitu, porov.

- (2) *Slovensko po vymretí Arpádovcov a nástupe Anjouovcov na uhorský trón, Karola Róberta, Ľudovíta Veľkého a jeho dcéry Márie.*

Použitie verba *vymrieť* s významom „postupným zomieraním zaniknúť“ v doklade (2) predpokladá kolektívnu, skupinovú interpretáciu (*vymrieť* nemôže individuum, len skupina jednotlivcov konceptualizovaná ako rod). Konceptuálnu integráciu vedúcu k utvoreniu kolektívnej identity podporu-

⁸ Na rozdiel od plurálových foriem kolektív typu *tri svorky vlkov, päť stád dobytka*, pri ktorých príslušná konštrukcia zahŕňa tak viacnásobnosť vyjadrenú vnútorným obsahom podstatného mena, ako aj počet signalizovaný číslovkou (ak má svorka tri členy, celkový počet počítaných entít je deväť), prítomnosť číslovky v konštrukcii *traja Mihalkovičovci* takúto multiplikatívnosť nevyjadruje (ak sú Mihalkovičovci traja, celkový počet entít je tiež tri). Kolokácie s druhovými číslovkami sú v korpuse doložené zriedkavo, porov. *Dve rodiny Lamparterovcov a jední Alderovci, dovedna trinásť ľudí, neuveriteľne tvrdohlavo zotrvali v dedine.*

jú aj metonymické použitia založené na modeli CELOK za ČASŤ, porov. *nástup Anjouovcov na uhorský trón* (na trón nastupuje konkrétny predstaviteľ rodu), pričom táto metonymická transpozícia býva často zrušená do výkladom v nasledujúcom kontexte, porov. *ich územia získali Arpádovci, konkrétne Arpádov vnuk Takšoň*. Preto možno rodové mená napriek čiastočne odlišným morfológickým charakteristikám charakterizovať ako prípady špecializovaných kolektívnych plurálov.

3. Asociatívny plurál

3.1. Vymedzenie

Asociatívny plurál možno definovať ako menný výraz, ktorý odkazuje na skupinu pomenovaním jej najvýznamnejšieho člena. Podľa M. Daniela a E. Moravcsik(ovej) (2013) predstavujú asociatívne plurálové konštrukcie⁹ jazykové stratégie pozostávajúce z podstatného mena X a nejakého jazykového materiálu (afixu alebo nezávislého markera), ktorých význam je „X a ďalšie osoby spojené s X“. G. Corbett (2000, s. 101) nazýva asociatívnymi plurálmi formy pozostávajúce z nominatívu plus špeciálneho markera, ktoré označujú „množinu pozostávajúcu z referenta nominálu (hlavný člen) a jedného alebo viacerých pridružených členov“. V slovenčine by sme o význame asociatívnej plurálovosti mohli uvažovať napríklad pri nasledujúcom doklade:

- (3) *Ako môže vyzerat' dohoda na 79-ke: migaľovci¹⁰ na koalíčných radách, Šalitroš na ministerstve a žiadne ospravedlnenie za urážky.*

V doklade (3) nemožno substantívum *migaľovci* hodnotiť ako typ *štúrovci* ani ako typ *Štúrovci*: nejde o prívržencov, nasledovateľov Samuela Migala ani o rodinných príslušníkov s menom Migal'. Substantívum *migaľovci* v doklade (3) predstavuje pomenovanie skupiny poslancov na základe jej najvýznamnejšieho/najznámejšieho člena, čo možno vyjadriť parafrázou

⁹ Konštrukcie sú v konštrukčnej gramatike vymedzené ako základné symbolické jednotky jazyka, ktoré majú bilaterálnu povahu: z formálneho hľadiska ide o kombinácie syntaktických, morfológických, prípadne aj prozodických prvkov, ktoré sa z významového hľadiska spájajú so súborom lexikálno-sémantických a komunikačno-pragmatických, resp. diskurzívnych charakteristík. Termín „konštrukcia“ sa tu teda nepoužíva v úzkom syntaktickom zmysle.

¹⁰ Vzhľadom na spomínanú ortografickú rozkolísanosť budeme doklady na asociatívne plurály uvádzať podľa zápisu, v akom sa objavili v pôvodnom texte. Pri uvádzaní izolovaných príkladov mimo korpusových dokladov budeme substantíva zapisovať veľkými písmenami, podobne ako v prácach I. Hrubaničovej (2021, 2023).

„X a ďalšie osoby spojené s X“, teda „Samuel Migal’ a ďalšie osoby spojené so Samuelom Migalom“.

Asociatívny plurál sa od pomenovaní podľa príslušnosti odlišuje inklúziou prvku X do referencie substantíva. Oproti tomu substantíva typu *hegelián/hegelovec* označujú stúpcov učenia G. W. F. Hegela, prvok X ako motivujúci výraz týchto substantív nie je do referencie daného substantíva inkorporovaný (*Hegel* nie je *hegelovec*).

Asociatívny plurál sa od špecializovaného kolektívneho plurálu líši v jednej zásadnej veci. Pri špecializovanom kolektívnom pluráli sa množina dvoch alebo viacerých prvkov chápe ako homogénna, t. j. každý člen množiny je token prináležiaci k typu, na ktorý odkazuje menný základ (každý člen množiny *Kováčovi* je *Kováč*, každý člen množiny *Habsburgovci* je *Habsburgovec*). Asociatívny plurál naopak interpretuje množinu > dvoch prvkov ako heterogénnu skupinu, ktorej centrom je fokálny prvok X (referent základu); v dôsledku toho asociovaný prvok z množiny členov nemožno považovať za X, porov.

(4) *Otázne je, či „weissovci“ vytvoria stranu alebo vstúpia do SDSS. Najdôležitejšia otázka je, či Peter Weiss a Brigita Schmögnerová vytvoria novú stranu alebo využijú už existujúci politický subjekt, povedal dnes pre agentúru SITA politológ Miroslav Kusý.*

V doklade (4) výraz *weissovci* nezahŕňa viac osôb s menom Weiss, ale osobu Y s odlišným menom. V prípade inklúzie fokálneho prvku do referencie majú tieto substantíva často paralelné designácie v podobe opisných konštrukcií s privlastňovacím zámenom, porov. *JÁNOŠÍKOVCI – Jánošík a jeho družina, jeho chlapci, jeho zbojníci, jeho zbojnícka družina.*¹¹

Možno teda konštatovať, že pre asociatívne plurály sú charakteristické dve vlastnosti: referenčná heterogénnosť (nie každý člen skupiny *MIGAL’OVCOV* je Migal’), referencia na skupinu (prvok X a asociované prvky tvoria kolektívne konceptualizovanú entitu) a inkluzívnosť (prvok X ako motivačné východisko na utvorenie substantíva je zahrnutý do referencie asociatívneho plurálu).

Oddelenosť štandardného množného čísla a asociatívnosti neznamená, že tieto dve kategórie spolu nesúvisia: hoci tvoria samostatnú kategóriu, asociatívnosť vždy predpokladá pluralitu prvkov (a odkaz na ňu) (Mauri –

¹¹ Na tomto mieste ďakujeme recenzentke príspevku za upozornenie na uvedené typy opisných konštrukcií.

Sansò, 2018). V úze nachádzame aj singulárové formy daných substantív, ktoré však majú plurálovú interpretáciu. Substantívum *migalovec* v doklade (5) možno interpretovať ako „člen skupiny Migalovcov“ (spôsob výkladu čiastočne pripomína parafrázu pri substantíve *Habsburgovec*), porov.

(5) *Vláda odklepla Zamaguriu dva milióny eur. Ušlo sa aj Kežmarku, kde šéfuje „migalovec“ Ferenčák.*

Pokiaľ ide o lexikálne obmedzenia, pre asociatívne plurály platí, že takmer vo všetkých prípadoch patrí fokálny referent a pridružené referenty do tej istej kognitívnej kategórie, ktorou je väčšinou trieda ľudí. Asociatívne plurály sa teda tvoria primárne z podstatných mien s príznakom +HUM. V slovenčine máme ojedinele doložené aj asociatívne plurály od apelatív (porov. *doktorovci* „doktorova, lekárova rodina“ /SSSJ, 2006/; *fotrovci* „otec a matka, rodičia“ /SSSJ, 2006/), avšak častejšie sa tvoria od proprií (antroponým) a možno ich chápať ako špecifický prípad skupinovej antroponymie.

V južnoslovanských jazykoch sú asociatívne plurály totožné s adnominálnym posesívom s príponou *-ovi*, pri ktorom je podstatné meno vo funkcii posesora buď elidované (ak existuje jazykový antecedent), alebo jednoducho nulové (ak je interpretácia podstatného mena daná pragmaticky), porov. Lewis (2024, s. 9). V češtine sa posesívna prípona uplatňuje aj pri rodinných menách (napr. *Novákovi*). V slovenčine sa pôvodný adnominálny posesív na vyjadrenie špecializovaného kolektívneho plurálu alebo asociatívneho plurálu uplatňuje zriedkavo, ojedinele možno v starších (biblických) textoch zaznamenať spojenia typu *bratia Zachejovi*, *bratia Alfejovi*, *Jakub a Ján Zebedejovi*, ktoré nemožno na rozdiel od spojení *synovia Zachejovi*, *synovia Alfejovi* hodnotiť ako pravé posesívne konštrukcie (*synovia Zachejovi* sú *synovia Zacheja*, *bratia Zachejovi* nie sú *bratia Zacheja*), ale ako substantíva typu *Zachejovci*. V súčasných textoch sa však adnominálny posesív v tejto funkcii v slovenčine neuplatňuje. Možno teda konštatovať, že na rozdiel od južnoslovanských jazykov sa v slovenčine na vyjadrenie kolektívneho a asociatívneho plurálu uplatňuje špecializovaný sufix *-ovci* (ktorého súčasťou je aj infix *-ov-*, ktorý má posesívny pôvod).

3.2. Fokálny člen a tichý člen asociatívneho plurálu

Zatiaľ čo regulárny plurál vytvára množinu prostredníctvom operácie sčítania (*Kováč + Kováč = Kováčovia*) a špecializovaný plurál prostred-

níctvom operácie sčítania a špecializácie (*Kováč + Kováč* \wedge *rodinní príslušníci = Kováčovci*), asociatívny plurál vyžaduje operáciu asociácie s podstatným menom X. Táto asociácia závisí od špecifického vzťahu, ktorý má X s ostatnými členmi množiny, pričom tento vzťah je závislý od kontextu. Asociatívny plurál je menný výraz, ktorý odkazuje na skupinu pomenovaním jej najvýznamnejšieho člena. V daných prípadoch sa uplatňuje metonymický postup, pri ktorom ideálny člen kategórie zastupuje celú kategóriu (princíp IDEÁLNE nad NEIDEÁLNYM). Operáciu asociácie teda možno chápať ako implikáciu, na ktorej sa zakladá metonymická transpozícia (napr. tréner implikuje športový tím, režisér implikuje divadelný súbor a pod.).

C. Mauri a A. Sansò (2018) považujú asociatívny plurál za príklad ad hoc kategorizácie, čo je proces odlišný od pluralizácie. Ad hoc kategorizácia spočíva v konštrukcii množiny vychádzajúcej z nejakej kontextovo relevantnej entity. Ad hoc kategórie možno definovať ako referenčné kategórie (triedy), ktoré sú utvárané v „online“ režime (kontextovo) (porov. Daniel, 2020). Napríklad pri označení skupiny hráčov istého športového klubu sa v pozícii fokálneho výrazu X, ktorý funguje ako motivačné východisko substantíva, môže ocitnúť pomenovanie trénera klubu (doklad 6) alebo najvýznamnejšieho/najznámejšieho hráča (doklad 7):

(6) „**Ramsayovci**“ získali bod, momentálne ich majú päť a do konca skupiny v Rige ich čakajú ešte dva zápasy (= hokejový tím vedený trénerom Ramsayom).

(7) Po tomto výsledku majú lepšiu východiskovú pozíciu „**Messiovcí**“, ale v poslednej dobe sú zápasy týchto dvoch súperov viac ako vyrovnané (= futbalový tím FC Barcelona, ktorého členom je L. Messi).

Pozícia salientného prvku je však často kultúrne, sociálne podmienená, napr. v pozícii fokálneho prvku X sa v prípade referencie na manželský alebo partnerský pár uplatňuje skôr pomenovanie muža ako ženy¹², porov.

(8) **Barackovci** predstavujú sen o americkej rodine.

V doklade (8) sa v pozícii salientného prvku realizuje krstné meno bývalého amerického prezidenta Baracka Obamu, ktoré je motivačným východiskom asociatívneho plurálu *Barackovci* (= manželský pár Barack Obama

¹² Použitie ženského mena ako motivačného východiska na utvorenie asociatívneho plurálu označujúceho manželský/partnerský pár býva často zdrojom ironizácie, porov. doklady z internetu: *Decká z tejto show by si mali adoptovať Angelinovci* (Angelina Jolie a Brad Pitt), *nie tie z Afriky. – Dúfam, že meghanovci* (Meghan a Harry) *pobežia urýchlene do Afriky*.

a Michelle Obama). Tvorenie substantív od ženských pomenovaní nie je vylúčené v oblasti politiky alebo športu a pod., hoci motivačným východiskom takto utvoreného asociatívneho plurálu býva formálne mužská podoba mena (napr. *RADIČOVCI*, *HEJKOVCI*¹³), tvorenie od ženských pomenovaní je raritné (napr. *ČAPUTOVKY*).

Asociatívne plurály sa v úze často využívajú na označenie členov hudobných skupín, porov. doklad (9) (prvkom X sa často stáva meno najvýznamnejšieho člena hudobného zoskupenia, porov. *LENNONOVCI* za Beatles, *JAGGEROVCI* za Rolling Stones, *WATERSOVCI* za Pink Floyd, *VEDDEROVCI* za Pearl Jam, bližšie Ivanová, 2023¹⁴), divadelných súborov, porov. doklad (10) (prvkom X sa často stáva meno režiséra divadelného súboru), politických strán alebo krídel politických strán, porov. doklad (11) (prvkom X sa často stáva meno predsedu strany alebo významného predstaviteľa politického krídla, porov. *SLOTOVCI*, *BUGÁROVCI*, *DZURINDOVCI*, *BIDENOVCI* a pod.):

- (9) *Najsilnejšia singlovka v histórii PEHY*, „Hlava vinná, telo nevinné“ v živom predvedení dokázala, že **Knechtovcom** sa už minimálne raz podarilo stvoriť čosi skutočne výnimočné, sklbiť všetky výhody Katkinho hlasu s hudobnou unikátnosťou konkrétnych zopár minút.
- (10) *Ak dramatici absurdnej drámy predvádzali absurdnosť ľudského života ešte exemplicky na príbehoch postáv*, **Uhlárovci** vo svojich scénických kreáciách *Kolaps (Kto je kto)*, *IMPASSE (Sentimental journey)* a *Dyp inaf (všetky 1991)*, *Eo ipso (1994)*, *Komora (1995)*, *Tváre (1997)*, *DNO (Óda na Mc World) (1998)* nútia divákovo vedomie, aby cez príbehovo nespojené („dekomponované“) výjavy priamo zažívalo chaos života, jeho priam fyzicky zraňujúcu prítomnosť...

¹³ Recenzentke príspevku ďakujeme za upozornenie na tieto doklady.

¹⁴ V prípade substantíva *Kandráčovci* by sme mohli tiež uvažovať o asociatívnom pluráli, keďže ide o skupinu hudobníkov pomenovanú podľa primáša O. Kandráča, v danom prípade však ide zároveň aj o pomenovanie hudobnej skupiny. Pri tomto substantíve teda došlo k transonymizácii, v dôsledku ktorej už nejde o skupinové antroponymum, ale o chrématonymum. Z hľadiska detailnejšej klasifikácie sa tieto prípady vymedzujú v rámci vlastných mien umeleckých skupín, ktoré sa (spolu s vlastnými menami vojenských a politických inštitúcií, vlastnými menami správnych, zákonodarných a administratívnych inštitúcií, logonymami, vlastnými menami školských, kultúrnych, vedeckých inštitúcií a krúžkov) zaraďujú do širšie vymedzenej triedy vlastných mien spoločenských inštitúcií (tzv. ergoným, niekedy tiež inštitucioným).

- (11) *Na otázku, koľko mocenských skupín je v SMK, politológ László Öllös už pred ôsmimi rokmi povedal, že štyri: bugárovci, durayovci, liberáli z bývalej MOS a – Pál Csáky.*

Za predpokladu, že pri asociatívnom pluráli je X fokálnym referentom skupina, ktorú X asociuje, môže táto skupina byť: (i) rodina X, (ii) priatelia alebo známi X alebo (iii) príležitostná skupina, ktorej je X členom (porov. Daniel – Moravcsik, 2013). Pre slovenčinu platí, že prípady (i) a (ii) sa pri daných substantívach uplatňujú zriedkavo. Tzv. tichý člen/tiché členy (formálne nevyjadrené v slovotvornej štruktúre) asociatívneho plurálu sú teda pri jednom a tom istom substantíve variabilné a môžu sa tiež meniť podľa kontextu. V doklade (12) možno asociatívny plurál *Trumpovci* explikovať ako „Trump a členovia jeho volebného tímu“, v doklade (13) zasa ako „Trump a členovia jeho vlády/republikánskej strany“, porov.

- (12) *Trumpovci s napätím čakajú aj na výsledky v Montane, kde má šance vyhrať republikán Rosendale a poraziť demokratického senátora Testera.*
- (13) *Teraz hlúpi trumpovci navrhujú ďalší reštart, po ktorom Rusko obsadí Pobaltie.*

4. Similatívny plurál

Okrem asociatívnych plurálov M. Daniel a E. Moravcsik (2013) identifikujú ďalší typ plurálových foriem, ktorý označujú ako similatívny plurál. Ide o jednotky pozostávajúce z podstatného mena X a nejakého iného markera (afixu alebo samostatného slova), ktorých význam je „X a podobné veci“. Similatívny plurál sa podľa autorov používa najmä pri substantívach s príznakom – HUM. V slovenčine takéto prípady v skupine substantív označujúcich neživé predmety nenachádzame, niektoré jednotky so sufixom *-ovci* však možno interpretovať ako similatívny plurál, porov.

- (14) *... naše liberálne prozápadné školstvo vychováva skôr kádre ako Čaputovci.*

Význam substantíva *Čaputovci* v doklade (14) možno interpretovať ako „Čaputová a jej podobní“, nie ako „nasledovatelia Čaputovej“. Similatívny plurál na rozdiel od substantív typu *galandovci* inkorporuje prvok X do referencie motivovaného substantíva (v prípade substantíva *galandovci* ide o význam „stúpenci, nasledovatelia Mikuláša Galandu“, osoba Mikuláš Galanda nie je do významu substantíva referenčne zahrnutá).

O similitívnom pluráli možno niekedy hovoriť aj v prípade plurálovej morfolologickej formy vlastného mena, porov.

(15) *Kde boli vtedy všetci Pastirčákovia...*

Na rozdiel od bežného plurálu (napr. *kamene*), ktoré označujú homogénnu množinu predmetov, z ktorých každý je tokenom typu označený podstatným menom (*kameň*), similitívny plurál *Pastirčákovia* v doklade (15) označuje heterogénny súbor entít, ktoré zdieľajú určitú kontextovo relevantnú vlastnosť s exemplifikačným podstatným menom. Interpretácia významu similitívnych plurálov predpokladá schopnosť poslucháča identifikovať spomínanú kontextovo relevantnú vlastnosť a interpretovať množinu asociovaných prvkov. V doklade (15) možno význam plurálovej formy *Pastirčákovia* interpretovať ako „Pastirčák a jemu podobní“ (zo širšieho kontextu vyplýva, že ide o liberálne orientované, verejne angažované osobnosti).

Pomerne frekventované sú similitívne plurály pri referovaní na osobnosti z oblasti kultúry, filozofie, politiky a pod., porov.

(16) *Ale na každého Feyerabenda ti pripadajú ďalší Husserlovia, Bachelardovia, Wittgensteinovia, Popperovia, Canguilhemovia, ako aj Aristotelovia, Newtonovia, Leibnizovia, Kantovia, Marxovia a napokon aj tí dnešní scientisti typu Dennetta.*¹⁵

Similitívne aj asociatívne plurály sú teda na rozdiel od kolektívnych plurálov heterogénne, preto sa niekedy označujú termínom „heterogénne plurály“ (Mauri – Sansò, 2023).

To, čo M. Daniel a E. Moravcsik (2013) označujú ako similitívny plurál, je funkčne ekvivalentné tomu, čo sa v pragmatike nazýva všeobecný extenzionál (Overstreet, 1999). Všeobecné extendery sú prvky ako *et cetera*, *a podobne*, *a tak ďalej*, ktoré buď rozširujú daný zoznam tak, že zahŕňajú ďalšie nešpecifické položky (napr. X, Y et cetera), alebo otvárajú potenciálny zoznam, keď nasledujú len za jednou položkou (napr. X et cetera). Práve prítomnosť takéhoto extendera posilňuje similitívnu interpretáciu:

(17) A „*kocúrovci*“, „*bezákovci*“, „*srholcovci*“ a *im podobní sa vydali presne na túto, nie inú cestu.*

Inkluzívnosť similitívneho plurálu (zahrnutie prvku X do referencie) sa stráca pri metaforických transpozíciách, ktoré by bolo možné označiť ako neinkluzívny similitívny plurál, porov.

¹⁵ Recenzentke príspevku ďakujeme za upozornenie na tento doklad.

(18) *Miestni **Trumpovci** nie sú veľmi zdatní v angličtine.*

V doklade (18) nemožno podľa nášho názoru príslušné substantívum interpretovať ako typ *štúrovci* (nejde o význam „podporovateľa Trumpa“), ale o neinkluzívnu similitívnu („skupina politikov, ktorá svojimi politickými postojmi pripomína Trumpa“).

Nazdávame sa, že práve tieto prípady similitívnych plurálov s neinkluzívnu referenciou sú východiskom apelativizačných procesov, pri ktorých vznikajú jednotky typu *ťapákovci*. Similitívna interpretácia je pri nich najprv podporená kontextom (porov. *Mali sme v sebe aj čosi z Ťapákovcov. – Nebuďte hnili ako Ťapákovci.*), v ktorom si dané substantíva ešte zachovávajú propriálny status, avšak postupné prehodnocovanie významu a oslabovanie jedinečnej referencie napokon vyúsťuje do apelativizácie (porov. *Aby sme neboli Ťapákovci, zápecníci, domasedi.*).

5. Ortografické podoby asociatívnych plurálov

Ako sme uviedli v úvodnej časti, ortografické podoby asociatívnych plurálov sú často rozkolísané, pokiaľ ide o písanie veľkého alebo malého písmena, porov.

(19) *Lenže to, čo **weissovci** získali v Rusku, stratili v Jerevane.*

(20) *Dúfam, že **Weissovci** si dajú celý tento týždeň poriadny tréning prihrávk.*

V doklade (19) aj (20) možno príslušné substantíva označiť ako prípady asociatívneho plurálu, kde v pozícii prvku X vystupuje pomenovanie futbalového trénera V. Weissa, ktoré na základe operácie asociácie implikuje aj ďalších členov slovenského reprezentačného futbalového tímu.

Jedným zo zdrojov rozkolísanosti je nemožnosť identifikovať status motivačného prvku X vo význame substantíva. Korpusové doklady naznačujú, že v tomto type pomenovacieho aktu môžu byť zahrnuté viaceré významy, pričom hranica medzi nimi je niekedy neostrá, vzniká nerozlišiteľná kontextuálna polysémia (pozri Hrubaničová, 2021). O významovej viacznačnosti hovorí v súvislosti so štylisticky príznakovými etnickými a obyvateľskými menami aj I. Hrubaničová (2023, s. 17). Významovú viacznačnosť v prípade analyzovaných jednotiek podporuje najmä neostrá hranica medzi asociatívnym významom a pomenovaním podľa príslušnosti. V úze máme napríklad dokladovaný variantný zápis substantíva *Kotlebovci – kotlebovci*, pričom

sa ukazuje tendencia, že zápis s veľkým písmenom je preferovaný v použíatiach, kde na základe kontextu ide jednoznačne o význam členov politickej strany Mariána Kotlebu, porov.

(21) *Ukázalo sa to na otázke, či **Kotlebovci** budú delegovať svojich zástupcov do vedenia parlamentných výborov.*

Naopak, v prípadoch, keď kontext implikuje skôr význam „podporovatelia Mariána Kotlebu“, je preferovaný zápis s malým písmenom, porov.

(22) *V konečnom dôsledku sú tak **kotlebovci** proti všetkému, čo symbolizuje pokrok, električkami počnúc a televíziou končiac.*

Ani toto kritérium sa však neuplatňuje v úze spoľahlivo a výrazne domiňuje zápis s malým písmenom.

V niektorých prípadoch nie je možné spoľahlivo rozhodnúť, či dané substantívum označuje skupinu členov asociovanú referenčne inkluzívnym prvkom X alebo pomenovanie podľa príslušnosti, porov.

(23) *Blbí a blbší **trubanovci** a **čaputovci** robia revolúciu.*

Zápis s malým písmenom v korpusových dátach prevažuje v prípade pomenovaní mafiánskych skupín, politických strán a pod., porov.

(24) *Ale všetci tí **pit'ovci**, **sýkorovci**, **černákovci** či **csongrádyovci** nemali také silné prepojenia na štát, aby sa dalo o nich hovoriť, že oni sú vládcami.*

(25) *Koaličná dohoda zaručuje **sulíkovcom** kreslo zástupcu primátora.*

Zápis s malým písmenom je podmienený nielen neostrou hranicou medzi jednotlivými typmi substantív, ale aj pragmalingvisticky. Tieto typy pomenovaní možno totiž chápať ako štylisticky príznakové, hovorové varianty oficiálnych propriálnych pomenovaní (napr. *SAS – sulíkovci*, *Peha – Knechtovci*). Motivácia ich použitia v komunikátoch súvisí s ich personifikačným potenciálom, v ktorom sa odráža vnútorná sociálna organizovanosť skupín a medzипersonálne vzťahy (porov. *slovenský hokejový tím – Ramsayovci*), ale tiež s ekonomizačnou potenciou (porov. *Trumpov volebný tím – Trumpovci*).

Malé písmeno sa podľa korpusových dát preferovane uplatňuje tiež pri similitívnych pluráloch vzhľadom na nejasnosť hranice medzi pomenovaniami založenými na inkluzívnej similitívnosti a pomenovaniami podľa príslušnosti, porov.

(26) *Na ultrakonzervatívnom večierku v spoločnosti rôznych **vanceovcov**, **donaldovcov** a rôznych protipalestínskych židojašterov začnú spoločnou modlitbou.*

6. Závěry

Analýza korpusových dát ukazuje, že aj v slovenčine možno dokladovať existenciu substantív, ktoré predpokladajú asociatívnu interpretáciu významu. Na rozdiel od jazykov, v ktorých sú asociatívne plurály gramatikalizované, nemožno slovenský formant *-ovci* chápať ako morfológický, ale ako slovtvorný prostriedok, pretože sa ním nepomenúva prostý plurálový význam. Ukazuje sa, že význam asociatívnej plurálovosti predstavuje prechodnú kategóriu medzi špecializovanými kolektívnymi plurálmi typu *Kováčovci* a pomenovaniami podľa príslušnosti typu *keynesovci*, *krišnovci* a pod.

To možno považovať za jeden z dôvodov ich ortografickej rozkolísanosti v úze. Zápis s malým písmenom sa uprednostňuje v kontextoch, ktoré implikujú úzku súvislosť s významom podľa príslušnosti (najmä členstvo v politických stranách, mafiánskych skupinách, kde sa aktivuje séma spoločných ideových, postojoyých charakteristík ako spôsobu inkluzie členov skupiny do jedného celku, čo dané jednotky zbližuje s pomenovaniami podľa príslušnosti). Naopak, zápis s veľkým písmenom sa objavuje v kontextoch, v ktorých sa do popredia dostáva výhradne referovanie na kategoriálnu príslušnosť prvkov množiny. Významová viacznačnosť a kontextová nedourčenosť však často vedú ku kontextovej polysémii, čo možno považovať za dôvody oprávňujúce prijať možnosť ich zápisu s veľkým aj malým písmenom (a v prípade potreby tieto formy zápisu v rámci jedného textu diferencovať, ako sme spomínali na začiatku článku, porov. *Horákovci* – *horákovci*). Jedno a to isté substantívum s formantom *-ovci* tak môže vyjadrovať viacero významov, pri ktorých možno vymedziť rôzne spôsoby ortografického zápisu:

- (27) *Predtým **Klausovci** bývali v armádnej vile, ktorej oprava stála takmer 30 miliónov.* (= skupina rodinných príslušníkov s menom X, špecializovaný kolektívny plurál)
- (28) *„ODS je, bohužiaľ, nedôveryhodná strana,“ napísal Klvaňa minulý rok po tom, ako **Klausovci/klausovci** prehrali voľby.* (= skupina členov asociovaná prvkom X, asociatívny plurál)
- (29) *... priaznivci a odporcovia ekonomickej reformy sa označovali ako **klausovci** a mečiarovci.* (= skupina stúpencov X, pomenovanie podľa príslušnosti)

LITERATÚRA

ACQUAVIVA, Paolo: *Lexical plurals. A Morphosemantic Approach*. Oxford: Oxford University Press 2008.

AUDRING, Jenny – BOOIJ, Geert: Cooperation and coercion. In: *Linguistics*, 2015, roč. 54, č. 4, s. 617 – 637.

CORBETT, Greville: *Number*. Cambridge: Cambridge University Press 2000.

DANIEL, Michael: Associative plural as indexical category. In: *Language Sciences*, 2020, roč. 81, 101256.

DANIEL, Michael – MORAVCSIK, Edith: The associative plural. In: *The world atlas of language structures online*. Eds. M. Dryer – M. Haspelmath. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology 2013. Dostupné na <http://wals.info/chapter/36>.

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien. 2. časť. In: *Kultúra slova*, 2021, roč. 55, č. 2, s. 65 – 75.

HRUBANIČOVÁ, Ingrid: K pravopisu štylisticky priznakových etnických a obyvateľských mien. In: *Kultúra slova*, 2023, roč. 57, č. 1, s. 12 – 21.

IVANOVÁ, Martina: Stouni, Doorsovia, Velveti. Životné substantívne formy pomenovaní ľudských skupín a ich významy na metonymickom kontinuu. In: *Jazykovedný časopis*, 2023, roč. 74, č. 2, s. 627 – 644.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

LEWIS, Beccy: Associative plurals in Slavic languages and beyond. In: *Journal of Slavic Linguistics*, 2024, roč. 32, č. 31, s. 1 – 20.

MAURI, Caterina – SANSÓ, Andrea: Heterogeneous sets: a diachronic typology of associative and similitive plurals. In: *Linguistic Typology*, 2023, roč. 27, č. 1, s. 1 – 40.

MAURI, Caterina – SANSÓ, Andrea: Linguistic strategies for ad hoc categorization: Theoretical assessment and cross-linguistic variation. In: *Folia Linguistica Historica*, 2018, roč. 39, č. 1, s. 1 – 35.

OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina – VUŽŇÁKOVÁ, Katarína – PALKOVÁ, Lenka: *Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine*. Prešov: FF PU v Prešove 2021.

OSOLSOBĚ, Klára: HROMADNÉ SUBSTANTIVUM. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Eds. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. Brno: Masarykova univerzita 2017. Dostupné na [https://www.czechency.org/slovník/HROMADNÉ SUBSTANTIVUM](https://www.czechency.org/slovník/HROMADNÉ%20SUBSTANTIVUM). [cit. 22. 4. 2025].

OVERSTREET, Maryann: *Whales, candlelight, and stuff like that: General extenders in English discourse*. New York: Oxford University Press 1999.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1087 s.